ЗМІСТ

Нечиста теорія права. З елементами квантової юриспруденції

Подивитись анотацію та купити на **jurkniga.ua**

Анотація

Цю книгу автор написав для користі та тренування спраглої вчитися праву молоді, а також для розваги розуму тих, хто вже має досвід в ars boni et aequi, у найскладнішому мистецтві добра і справедливості. Якщо жага перших буде певною мірою вгамована, а другі розважать свій витончений (і розбещений – про це теж багато говориться в книзі) логікою розум, то автор вважатиме своє завдання виконаним.

Вячеслав Манукян

НЕЧИСТА ТЕОРІЯ ПРАВА

З елементами квантової юриспруденції

Правокативні сентенції та праводокси, відверті епістоли та далекосяжні обмовки

НОРМА ПРАВА

Київ – 2022

УДК 340
М24

Манукян В. І.

М24 Нечиста теорія права. З елементами квантової юриспруденції / Вячеслав Манукян. – Київ : Норма права, 2022. 326 с.

ISBN 978-617-7850-53-2

Цю книгу автор написав для користі та тренування спраглої вчитися праву молоді, а також для розваги розуму тих, хто вже має досвід в *ars boni et aequi,* у найскладнішому мистецтві добра і справедливості. Якщо жага перших буде певною мірою вгамована, а другі розважать свій витончений (і розбещений – про це теж багато говориться в книзі) логікою розум, то автор вважатиме своє завдання виконаним.

УДК 340

ISBN 978-617-7850-53-2

© Вячеслав Манукян, 2022
© Норма права, 2022

Знання невеликої кількості принципів звільняє від необхідності знання великої кількості фактів[1].

К. Гельвецій

[1] Практично у всіх відомих мені джерелах цей вислів наводиться в такому вигляді: «Знання певних принципів замінює знання деяких фактів». Але мені здається, що французький мислитель не міг пропонувати замінити – в рівній пропорції – факти на принципи. Це не логічно та не цікаво. Або він обмовився, – це буває навіть із великими філософами, – або справжній сенс його слів було втрачено в перекладі. Виклад афоризму Гельвеція, який збігається з моїм, я зустрів тільки в Кахи Бендукідзе – видатного, на мою думку, мислителя та бізнесмена. Див.: Федорін В. Розмови з Кахою Бендукідзе. Львів, 2015. С. 122.

Зміст

1-ше Послання автора до читача 5

2-ге Послання автора до читача 5

Автовступ 6

Нечиста теорія права *etc, etc, etc* 12

«Треба подумати»: ключі 322

1-ше Послання автора до читача

Друже мій в юриспруденції і в суміжних просторах буття (а їх безліч!), друже мій, кажу я, – якщо почуття гумору, інтелектуальна відвага та поміркований здоровий глузд не є сильними сторонами твого характеру, то, можливо, слід би тобі звернутися до більш ортодоксальної, простої та зрозумілої літератури. Якщо ж не так, а навпаки, можна рухатися далі.

2-ге Послання автора до читача

Кому, як не автору, знати численні переваги та окремі недоліки своєї книги. Мінусів у цієї книжки неприпустимо багато. Вона занадто довга (326 стор.), наївна, проста, антинаукова, безсистемна (відносно), афористична, непедагогічна (вчить сумніватися, а це не є добре), непатріотична (якщо патріотизм – це любити уряд), цинічна (якщо цинізм – це називати лопату лопатою) і т. д. Але є й плюси в книги. Вона досить коротка 326 стор.), конкретна, проста, антинаукова, безсистемна, непедагогічна, афористична, непатріотична, цинічна тощо.

Після всього сказаного, в порядку з'ясування стосунків із читачем і щоб уникнути ілюзій і колізій, слідує Вступ (точніше – автовступ), «що є передмовою, або передмова, яка служить вступом»[1].

[1] Л. Стерн. Життя та думки Трістрама Шенді, джентльмена.

Автовступ

Ніколи не буваєш багатослівним, якщо кажеш саме те, що хочеш сказати.

Е. Делакруа

Про що все це? Цю книгу автор написав для користі та тренування спраглої вчитися праву молоді, а також для розваги розуму тих, хто вже має досвід в *ars boni et aequi,* у найскладнішому мистецтві добра і справедливості. Якщо жага перших буде певною мірою вгамована, а другі розважать свій витончений (і розбещений – про це теж багато говориться в книзі) логікою розум, то автор вважатиме своє завдання виконаним.

Щоб зрозуміти, що являє собою людина, треба побачити, як вона сміється, помітив один великий (де факто) психолог, який, де юре, вважався найбільшим письменником. Щоб зрозуміти культуру народу, побачити політичний портрет нації, достатньо побувати на судовому процесі, познайомитись із процедурою судоговоріння, поведінкою учасників та публіки, прочитати кілька рішень найвищих та нижчих судів різної юрисдикції. «Стиль дискусії важливіший за предмет дискусії», – стверджував філософ Г. Померанц. Юридична система не висить у повітрі, вона спирається на культуру (в найширшому значенні цього слова) народу, його історію, і вона – частина культури.

У суді, в юридичній системі взагалі, відбивається, вибачте за пафос, душа народу – не менше, ніж у його мові. Тим більше, що мова – чи не найістотніша частина будь-якої системи права, не кажучи вже про судовий процес як такий.

Ця книга є сумішшю різних мов – української (98%), англійської (1,6%), латини (0,4%), російської (сліди). Такий розподіл пояснюється не тільки, так би мовити, полімовністю автора. Деякі тексти автор змушений давати саме в оригіналі, оскільки в перекладі вони втрачають сенс *(lost in translation)*. У мові існує іноді неперекладна гра слів, і ця гра мені здається іноді важливішою за точність. Це саме той випадок, коли правда важливіша за факт, процес, я б сказав, ритм тексту (у книзі, як у музиці, є

якийсь ритм) важливіший за предмет, як би дивно не звучали ці твердження. Більше того, автор іноді навмисно маніпулює словами, граючи на їх багатозначності, експериментує – іноді доволі небезпечно – зі синтаксисом. Він впевнений, що читач пробачить деякі з цих експериментів, бо в нього, автора, не було іншого виходу. Втім, як і в читача.

Як, напевно, зауважить читач, іноді, щоправда, дуже рідко, в книзі зустрічаються афоризми, що не належать автору. Причому в переважній більшості випадків (автор у цьому чомусь впевнений) йдеться про цитати з мало- або зовсім невідомих (навіть самому автору) філософів, юристів, письменників минулого, сьогодення і навіть, в окремих випадках, – майбутнього. Мені важко пояснити, як це вийшло, звідки взялися всі ці люди і твори, – можливо, певний вплив Анрі Бейля, і особливо Стендаля, яким я дуже захоплювався свого часу. Принаймні я не думаю, що тонке, оригінальне спостереження, скажімо, Аніші Наабе, Кристобаля Колона або Каміля Фо менш цінне, ніж передбачення (на жаль, що збуваються прямо на очах) Фрідріха Ніцше або міркування мужнього та наймудрішого Сократа. Я переконався в цьому, протестувавши окремі висловлювання в соціальних мережах (Фейсбуці та ін.): сентенції згаданих вище авторів викликали незмінно доброзичливу, іноді захоплену реакцію. Ну що ж, *vox populi suprema lex,* хоч і не завжди, далеко не завжди.

Про ясність і туман. Дуже ймовірно, що окремі місця можуть здатися читачеві як мінімум туманними або, як максимум, – незрозумілими або просто нерозумними. Що ж, така доля афориста. Але, знову ж таки, дурне сьогодні може здатися стратосферою або навіть екзосферою людської думки завтра. Іноді досить просто перечитати «дурне місце», повернувшись до нього за кілька днів. Автор цих рядків, наприклад, не зміг з першого заходу здолати Германа Гессе («Гра в бісер», «Подорож у Країну Сходу»), він здався мені незрозумілим і несерйозним. Через десять років я прочитав ці книги запоєм – Гессе зайняв гідне місце у моєму особистому списку шедеврів.

Читаєте ви, скажімо, якийсь юридичний опус, і він здається сумним, як спальні околиці Харкова в дощову осінню погоду.

А прочитайте той самий текст через тиждень і, можливо, вигукніть: «Та це ж Хемінгуей юридичної літератури!»

«Те, що зрозумів, – чудово; те, що я не зрозумів, напевно, ще прекрасніше», – так відповів Сократ Еврипіду, коли той йому дав на рецензію твір Геракліта. Все тече, все змінюється, і – я повторююсь – дурне сьогодні здасться розумним завтра – і навпаки. Що ж до ясності, то, як сказав поет: «Хто постійно зрозумілий та дуже розважливий, той, можливо, просто дурний».

До речі, щоб трохи розважити читача, – так, так, саме розважити, я не боюся цього слова, тому що не вважаю надмірну серйозність ознакою розуму, – я пропоную читачеві кілька питань, як то кажуть, на кмітливість і схильність до алюзій («Треба подумати»). Перевірте себе, а водночас – автора. І пам'ятайте, що важливий не результат (правильна відповідь), а процес – роздум, пригадування, аналогії та фантазії.

Є ще один квест у книзі – не надто важкий. Крім цих загадок, по сторінках книги розкидані, в неабиякій кількості, скажімо так, *навмисні неточності атрибутування*. Наприклад, автором «Капіталу» може бути вказаний К. Каутський, а автором «Фауста» – Гейне. Автор також особливо схильний до містифікацій у галузі хронології і допускає – та що там! – просто вигадує анахронізми, які (сподіваюсь) досить важко виявити. Наприклад, Сковорода в нього запросто висловлюється про філософію Ніцше, Шевченко оцінює вірші Буніна і т. п. З іншого боку, у книзі немає абсолютно необґрунтованих анахронізмів і містифікацій – якесь раціо завжди є. Тому, Читачу, будьте уважні, не поспішайте звинувачувати у невігластві автора або, борони боже, редактора.

Безсистемність. Біс системності, і як я його здолав. Вловити будь-яку систему, або хоча б ритм, у розташуванні висловлювань неможливо. Автор підозрює, що система все-таки має місце, але – поза його контролем: автор, як йому здається, розкидав свої сентенції, керуючись виключно свавіллям. Але, мабуть, свавілля, хаос має тенденцію до самоорганізації.

Крім того, навмисно не систематизуючи текст, все-таки я не втримався від спокуси дещо згрупувати – тоді, коли таке угрупо-

вання різко відтіняло, на мою думку, певну ідею (ефект синергії, назвемо це по-науковому). Втім таких «неприпустимих перекличок» у книзі не так уже й багато, щось близько тридцяти.

«Те, що ви побачите, визначає метод, яким ви користуєтеся», – говорив А. Ейнштейн, маючи на увазі те, що факт, при всій своїй горезвісній впертості, – річ непроста, а багатовимірна і неоднозначна.

Не знаю, як для вас, а для мене Альберт Великий – авторитет незаперечний. Тому, повторюся, я намагався уникати якогось особливого методу у викладі матеріалу, тому що будь-який метод – насильство над читачем, як казав Л. Стерн. Звичайно, досвідчений софіст і, що те саме, юрист скаже, що відсутність методу – теж метод. Не будемо сперечатися і пошлемося на ще один авторитет, рівновеликий Ейнштейну. У кожному божевіллі, писав Шекспір, є своя логіка. (Здається, він навіть ужив слово метод – нехай читач не вважає за працю перевірити це.) Так само, однак, у кожній логіці, у кожній системі, у кожному методі є своє безумство, безумство *sui generis*. Інакше яка це система?

А хіба кожен художник, у певному сенсі (не в кримінологічному – за Ломброзо) – не безумець? У тому сенсі, що, осягаючи істину, викладаючи і пояснюючи її, він виходить за межі розумного, того, що йде з голови.

Отже, безсистемність моєї книги – це як шведський стіл: нехай сам читач бере, що йому до вподоби і, якщо забажає, будує свою власну систему. Я нічого не пояснюю: якщо треба пояснювати, то не треба пояснювати, як говорила одна поетеса. А я надто поважаю свого читача, щоб думати, що йому треба щось пояснювати.

Йдемо далі. До чого тут кванти? Справді…

…До чого тут кванти? Книга, яку ви, я вважаю, все ще тримаєте в руках, якщо читаєте ці рядки, – це книга особливого – квантового – порядку. У ній я спробував вийти за межі звичного, заперечити речі, які здаються нам непорушними, законними, в силу чи то традиції, чи особливостей юридичного мислення. Звідси, можливо, моє досить нерозважливе бажання присвоїти книзі гриф «квантовий».

Крім того, квантова механіка – моє хобі! Чому б ні? Багато видатних фізиків захоплювалися мистецтвом, літературою, поезією, історією: А. Ейнштейн блискуче грав на скрипці, А. Шредінгер цитував напам'ять Бхагават-гіту, Бор вивчав ісландські саги. Тобто фізики, будучи «фізиками», вважали за можливе, навіть необхідне, для своєї творчості вторгатися в область лірики. Чому б і гуманітарію, лірику не захопитися «фізикою» і зокрема квантовою механікою?

До речі, жодне знання зайвим не може бути. Якби один давньоримський суддя, який засудив двох воїнів-легіонерів на смерть через утоплення, знав основи фізики – не квантової, звичайно, а найелементарнішої, то не потрапив би в дурне становище. Коли виконавці вироку скинули засуджених у Мертве море, ті ніяк не йшли на дно, а плавали на поверхні, незважаючи на важкі ланцюги, в які їх закували. Справа в тому, що підйомна сила води в Мертвому морі дуже висока через велику солоність – потонути в ньому практично неможливо. Суддя, знайомий з основами фізики, засудив би підсудного до покарання, що узгоджується як з юридичними, так і з фізичними законами, зокрема із законом Архімеда.

Квантова механіка – це не просто розділ фізики, це особливий спосіб, модус мислення, віддалений від математики і, скажімо, музики. Думаючи квантовими категоріями, можна, наприклад, видати такий текст під назвою «Краса норми, або Ліва педаль»:

> Закони в нас досить занепалі і не звучать уже так яскраво, як слід би звучати повноцінним законам. Однак вміло синкопіруючи в потрібних місцях, а також приглушуючи лівою педаллю різкі ноти, цілком можливо надати їм і всьому твору (а закон – це витвір мистецтва насамперед) деяку пастельність і взагалі досягти дуже спокусливих, якщо можна так висловитися, ефектів.

Незрозуміла багатьом квантова механіка, кванти – суто реальність. (Наприклад, мій сусід каже, що впускає додаткових квантирантів. Мабуть, Бора начитався.) А зрозумілі мені (на жаль) узуфрукт, суперфіцій та ін. – тотальна фікція.

Або візьміть категоричний імператив кванта: два протилежні твердження про факт, якщо вони досить глибокі, можуть бути істинними (за мотивами Нільса Бора).

Або ще. В одному джерелі про знаменитого кота Шредінгера читаю, що «квантові явища в макросвіті не спостерігаються (за винятком надпровідності та надплинності)». Фізики помиляються, бо окремі «лірики» квантують у макросвіті по-чорному. Найпростіший, можна сказати, академічний приклад: бюджетні гроші. Поки ящик закритий, кіт (Шредінгера), тобто гроші знаходиться в стані квантової суперпозиції, тобто ані живий, ані мертвий, але він є. Коли ящик відкривається, відбувається колапс хвильової функції і кіт вже не може перебувати у змішаному ані живому, ані мертвому стані, відбувається дезінтеграція кота (читай бюджетних грошей).

Останнє. Отже, читачу! Якщо ви все ще тримаєте цю книгу в руках (а в мене є деякі невиразні відчуття, що це саме так), то, значить, вас не злякало і не відштовхнуло дивне для юридичної книги слово «квант». Якщо вас дійсно не збентежило це слово, то, безперечно, ви – мій читач, читач, який може дозволити собі вийти за межі звичного, за межі інтелектуального комфорту.

З іншого боку, якщо ви хотіли б виявити на сторінках цієї книги ще кілька дюжин найновіших і оригінальних порад, прийомів та технік щодо чесного та юридично бездоганного відібрання майна (матеріальних та нематеріальних активів) у ближнього свого – на виконання волі свого клієнта, – то повинен вас розчарувати – цього автор ніяк обіцяти не може. Проте спеціальної літератури такої – практичної – спрямованості достатньо.

– Ну ні, це зовсім не те!

– Як не те? Звісно, те! Чому не те, чорт забирай? Вічно люди про все думають, що «це не те». Набридло мені це до біса!

Дж. Селлінджер

Книги, які можуть вас зацікавити

Юридичний копірайтинг. Прокачай свій процес

Эффект Квазимодо. Книга для юриста, который мыслит творчески

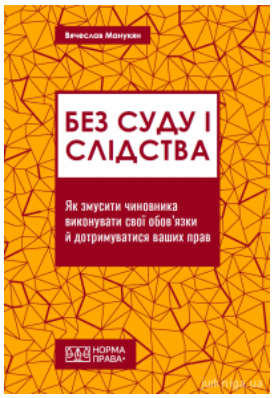

SPA для ума. Книга хороших слов

Постижение права. Активация творческого мышления юриста

Страсбурзьке право. Європейський суд з прав людини. Теорія, принципи, практика

Без суду і слідства

Перейти до галузі права
Філософія та психологія права

ЮРКНИГА
від теорії до практики

Перейти на сайт →